

УДК 316

С.І. ГРІНЧЕНКО

ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОЛОГІЇ В СИСТЕМІ НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ

У статті розглянуто основні вектори соціальної ситуації, у якій соціологія конституюється як інструмент діалогу та співпраці між громадськістю і органами державної влади. Доведено, що в реаліях сьогодення найбільшою довірою громадськості користуються соціологічні організації. Розроблено пропозиції щодо співпраці управлінців і громадськості з соціологічними організаціями.

Ключові слова: громадянське суспільство, публічна соціологія, управління суспільством, демократія.

Налагодження конструктивного діалогу і співпраці між громадськістю й органами державної влади є найважливішою умовою виходу суспільства з важкої соціальної кризи, забезпечення участі громадян у прийнятті і реалізації політичних рішень, включення суспільного потенціалу в діяльність, спрямовану на реалізацію загальнонаціональних цілей країни.

У вирішенні цієї проблеми визначну роль може відіграти соціологічна наука. Тому перед науковцями постала нагальна потреба в організації поліпарадигмальних досліджень, спрямованих на вивчення тих вимірів суспільного буття – геополітичного, екзистенціального й феноменологічного, що актуалізувалися внаслідок нової соціальної ситуації.

Отже, **метою** статті є визначення особливостей соціальної ситуації, у якій конституюється сучасна соціологія як інструмент діалогу і співпраці між громадськістю й органами державної влади.

Об'єктом дослідження є процес участі соціології в організації діалогу та управлінської співпраці між громадськістю й органами державної влади. Предметом дослідження виступає соціологічне забезпечення соціального діалогу між владою та громадськістю.

Передбачається вирішення таких **завдань**: охарактеризувати владу, громадськість і соціологічні організації як суб'єктів соціального діалогу і співпраці; обґрунтувати проблемні моменти зворотного зв'язку між органами влади й соціологічними організаціями; визначити потенціал соціології в системі наукового управління суспільством.

З цієї проблематики в Україні опубліковано праць, напевне, більше, ніж у будь-якій з країн СНД і Центрально Східної Європи. Аналізу феномена громадської думки як важливого чинника сучасної суспільно-політичної дійсності присвячені дисертаційні дослідження О. Боровського, Б. Ідрісова, Ю. Сіда, А. Слободянюка, В. Токарева, Д. Шидловського.

Місце й роль соціології в системі наукового управління суспільством розглядалися на таких наукових заходах, як IV ВРСК, Міжнародні соціоло-

гічні читання пам'яті Н.В. Паніної, Міжнародна науково-практична конференція “Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління”, II Конгрес САУ “Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи” тощо. На цих та багатьох інших наукових заходах спостерігалася активізація сучасного, мультипарадигмального наукового дискурсу з означеної проблематики.

Вчені констатують, що наприкінці ХХ ст. делегування суспільної довіри владним структурам не виправдало себе й утілилася в наростанні соціально-політичних криз і зубожінні населення. За оцінкою А. Уткіна, Директора Центру міжнародних досліджень Інституту США і Канади РАН, сучасне суспільство “живе зараз у світі зворотного руху маятника – від “планетарного гуманізму” до усвідомлення світового егоїзму, ... Досить швидко було визначено, що комунізм не був єдиною перешкодою на шляху зближення країни із Заходом. Православ'я, колективізм, інша трудова етика, відсутність організації, інший історичний досвід, відмінний від західного менталітет, відмінність поглядів еліти і народних мас, – усе це й багато чого іншого збентежило навіть стовідсоткових західників” [6, с. 135]. Така оцінка “катастрофічності” соціальної дійсності у черговий раз ставить питання про відповідальність не лише керівників країни, політиків, але й науки і її представників за результати такої діяльності. Окрему відповідальність за ситуацію, що склалася в країні мають взяти на себе й соціологи, бо соціальна криза обов'язково має супроводжуватися і кризою в науці, або навпаки, оскільки часто у процесі розгортання суспільних криз соціально-гуманітарні науки розквітають. Отже, вчені не мають бути пасивними.

В означених умовах актуалізується місіонерське значення соціологічної науки, як такої наукової дисципліни, що містить потенціал для наукового управління суспільством. Можливість побудови такої системи управління засвідчують щорічні моніторинги різних соціологічних організацій України. Результати досліджень демонструють підвищення рівня довіри до результатів соціологічних досліджень. Так, КМІС у період з 12 до 23 квітня 2012 р. провів дослідження відношення населення України до результатів соціологічних опитувань. Опитано 2038 респондентів, що мешкають в усіх областях України (включно з м. Києвом) та в АР Крим [2].

Рис. Чи довіряєте ви результатам соціологічних опитувань організацій, які вже давно працюють і публікують результати своїх досліджень?

Визначено, що довіра до соціологічних центрів має позитивну динаміку. Її рівень збільшується із року в рік з 36% у 2002 р. до 47% у 2004 р., а потім залишався стабільним приблизно на цьому ж рівні з коливаннями в межах похибки вибірки. У листопаді 2013 рівень довіри до соціологічних опитувань становить приблизно 46%.

Разом із тим, дослідження, проведене у травні 2013 р. фондом “Демократичні ініціативи” та Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова доводить, що у суспільстві постійно відбувається процес зниження довіри майже до всіх державних інституцій (за винятком армії та місцевої влади)” [5]. Довіра українців до ряду державних інституцій досягла найнижчих значень за весь час проведення опитувань. Наведемо деякі дані з прес-релізу результатів дослідження.

Верховній Раді довіряють 16,3%, не довіряють – 76,8%. Президенту довіряють 25,8%, не довіряють – 68,9%. Кабміну довіряють 22,3%, не довіряють – 71%. Висловлюють недовіру міліції (70%) та прокуратурі (63%). Політичним партіям не довіряли 69,2%, довіряли їм – 17,6%.

Натомість зростала довіра до недержавних інституцій: до церкви (у травні 2013 р. їй довіряли 70%, не довіряли 20%); до засобів масової інформації (у грудні 2005 р. довіряли 35%, у травні 2013 р. вже 58%), до громадських організацій (у червні 2010 р. їм довіряли 26%, у травні 2013 р. близько 38%).

Із проведеного аналізу випливає, що ступінь довіри до центральних і місцевих органів влади значно поступається показникам довіри до соціологічних організацій. Скориставшись класифікацією А. Олейника [1, с. 324], констатуємо, що соціальна взаємодія у країні є близькою за багатьма характеристиками до визначення “паралізована”. Влада не здатна повністю контролювати ситуацію, а саморегулювання відносин ускладнене взаємною недовірою. Тож у сучасних умовах в Україні усе більш нагально відчувається потреба оптимізації ухвалення політичних рішень на основі обліку широкого кола чинників, включаючи соціологічне знання.

Отже, останніми роками починає конституюватися дискурс, спрямований на розробку стратегії наукового управління суспільством. Розгортання цього дискурсу засвідчують назви соціологічних зібрань. Зокрема, IV ВРСК, на чолі з Г. Осиповим, привернув увагу своєю знаковою назвою – “Соціологія в системі наукового управління суспільством”. Думки про спрямування сучасної соціологічної науки у сферу публічності дотримується і президент МСА М. Буравий (США): “неминуче потрібна поява публічної, чи краще сказати – громадянської соціології – соціології депривованих прошарків і страт” [3]. М. Буравим, М. Верьовкою, Ш. Юанем та іншими вченими актуалізується необхідність інституціоналізації соціології як науки про самосвідомість продуктивних суспільних страт як теоретичної зброї суспільства у боротьбі за демократію і соціальну справедливість проти всевладдя бюрократії і капіталу.

Соціологія виступає як рупор громадськості, соціальне покликання сучасної соціології – пробуджувати самосвідомість усіх суспільних страт, робити їх дієвими суб'єктами громадянського суспільства. Лише так можна подолати відчуження влади від суспільства. Це відчуження сформоване внаслідок корумпованості й непрофесіоналізму влади, а також наростаючого прагнення до поєднання сили влади й сили капіталу. Цю ситуацію ілюструють результати дослідження спрямованого на оцінювання управлінських функцій громадської думки. Дослідження проведене науковцями Запорізького національного технічного університету у 2013 р. У процесі дослідження опитано 40 експертів, серед яких 26 депутатів місцевих рад та 651 мешканець міста Запоріжжя [4, с. 254–258].

У процесі опитування 51,7% мешканців Запоріжжя відзначили, що найчастіше громадська думка в діяльності органів управління практично не враховується. Разом із тим, 55% опитаних експертів вважають, що влада враховує громадську думку, але не з усіх проблем та не всіх груп населення. Доведено, що більша частка опитаних експертів (35,5%), відзначили, що основна причина пасивного використання суспільної думки в управлінні суспільством полягає в тому, що громадськість є недостатньо компетентною в управлінських питаннях [4, с. 255].

Таблиця

Причини недостатнього врахування працівниками органів управління, депутатами громадської думки по різних проблемам різних груп населення (у %)

Причини недостатнього врахування громадської думки	Думка експертів (n ₁ = 40)
Працівники органів управління, депутати слабо поінформовані щодо стану громадської думки, точках зору різних груп населення на проблеми міського життя та шляхи їх вирішення	12,5
Вони вважають громадську думку, інформацію, що вона містить, некомпетентною, стихійною	37,5
Працівники органів управління принципово ставляться негативно до врахування громадської думки при прийнятті управлінських рішень, оскільки орієнтація на громадську думку може, з їх точки зору, призводити виключно до прийняття популістських, економічно невинуватих рішень	25,0
Причина в тому, що працівникам органів управління, депутатам не зовсім зрозуміло, яким чином може та повинна враховуватися громадська думка при прийнятті управлінських рішень, реалізації різних соціальних, економічних та політичних заходів	25,0
Інші причини	5,0
Важко відповісти	0

Така позиція ґрунтується на тому, що в сучасному суспільстві зміни відбуваються швидко, проблем постійно стає все більше. Суспільства в цілому і прошарки населення можуть приймати невірні рішення із згубними для себе наслідками через низку причин: через нездатність передбачати проблему, нездатність її виявити, коли вона виникла, нездатність навіть спробувати її вирішити, коли вона констатована, а також нездатність вирішувати проблему успішно й послідовно. Отже, виконавчі органи держав-

ної влади, як правило, при ухваленні тих або інших рішень орієнтуються на власні джерела інформації і не зважають на суспільну думку, оскільки громадська думка має низьку “якість” (35,5%). Експерти вважають, що орієнтація на громадську думку може привести виключно до прийняття популістських, економічно не виправданих рішень (25%), а також причина в тому, що працівникам і органам управління не зрозуміло, як громадська думка повинна враховуватися у прийнятті рішень (25%).

Проте констатуємо, що незалежно від “якості” громадської думки, в межах одних політичних систем вона може враховуватися, в межах інших – практично ніколи. Це корелюється організацією самої політичної системи в суспільстві. Та обставина, що в США громадську думку широко враховують при ухваленні політичних рішень, є очевидною. Те ж стосується, наприклад, Швейцарії, то там постійно проводяться референдуми навіть щодо таких місцевих проблем, як необхідність будівництва дороги або відкриття нової школи. Однак країни, де громадська думка враховується не так інтенсивно.

Отже, без широкої участі громадськості, без наукового управління подолати відчуження між владою і суспільством неможливо. Ще не пізно стати на шлях розвитку інститутів, у межах яких людина обстоюватиме особистісні, а також суспільні інтереси перед владою і бізнесом, формуючи інституційні системи, здатні ухвалювати й реалізовувати якісні управлінські рішення на підставі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Сучасна соціологія здатна налагодити конструктивний діалог між суспільством і владою. У цьому плані найважливішим завданням соціології є виявлення на ранніх стадіях негативних тенденцій розвитку суспільства. Необхідне швидко й точно донесення інформації про інтереси й потреби, настрої та спрямування окремих суспільних прошарків до рівня політичних і адміністративних інститутів. Наукове обґрунтування та розробка рекомендацій щодо заходів, необхідних для попередження розвитку соціальної ситуації за регресивним сценарієм, а також збір інформації, необхідної для профілактики соціальної напруженості та прискорення подолання наслідків суспільної кризи.

Соціологічна наука має насамперед брати на себе досить тяжкий тягар виступати і критиком, і ініціатором, і головним розробником, і навіть ефективним менеджером, який може продемонструвати певні переваги використання соціальних показників у загальній системі управління, в підвищенні її ефективності і, звичайно ж, у прогнозуванні тенденцій становлення глобалізованого суспільства.

З цього виходить, що системне використання соціологічної інформації у процесі розробки й ухвалення рішень на різних рівнях державного управління дає змогу максимально виключити можливі помилки, понизити вартість ризику, економічні, політичні й соціальні витрати; через системний, постійний і предметний зворотний зв'язок, коригувати будь-які соціально й економічно значимі управлінські дії з метою підвищення їх ефективності.

Отже, необхідність прогнозування зміни різних соціальних ситуацій і вироблення рекомендацій щодо їх вирішення, а також наукове обґрунтування управлінських рішень, планів дій і оцінювання ефективності їх реалізації актуалізують потребу у використанні соціологічного знання.

Як показує практика, соціологічна наука за умов її професійного застосування дає значний ефект і на рівних конкурує з природничими, технічними, економічними й іншими науками.

У соціологічних дослідженнях існують значні потенції для підвищення наукового рівня діяльності інститутів влади, оновлення і збагачення її змісту. Можливості соціологічних досліджень, що відбивають реальний стан соціальних явищ і процесів, дають змогу разом з іншими засобами досить повно, всебічно проаналізувати ту ситуацію, що склалася в суспільстві, оцінити ефективність дій і тенденції її розвитку. Результати досліджень дають змогу констатувати успіхи, що маються, й недоліки в діяльності державних структур. Крім того, соціологічні дослідження є одним з універсальних джерел інформації для політиків і управлінців, оскільки не лише виявляють різного роду проблеми, але й підказують реалістичні, ефективні засоби для їх вирішення.

Причому користь тут буде обопільна. З одного боку, соціологічна наука сприятиме соціально-економічному розвитку країни, а з іншого стимуляція та поширення соціологічних досліджень сприятиме підвищенню престижу соціологічної науки, її соціального значення та суспільного престижу та надасть соціології новий потужний імпульс розвитку.

Однак, не зважаючи на існування досить численних досліджень, що демонструють можливості розробки та використання громадської думки в налагодженні ефективній системи управління, треба констатувати, що проблемних моментів залишається забагато. Сучасна соціологія переповнена дослідженнями, соціальне значення яких часто невідоме навіть самим фахівцям. Результати таких досліджень стають предметом зацікавлення обмеженого кола фахівців або друкуються мізерними тиражами. Дискусія точиться по усьому спектру застосування соціологічної науки: від загальних питань щодо доцільності звернення до соціальних показників у глобальному управлінні, окремих сферах соціального життя чи галузях виробництва до обговорення конкретних методик і засобів збору інформації. Тому необхідно послідовно нарощувати теоретичні й емпіричні засади соціологічного аналізу у цій перспективній сфері досліджень.

Зокрема, на сьогодні немає жодного нормативного документа, який би регулював взаємовідносини органів державної влади і соціологічних організацій, визначав би їх права, обов'язки й відповідальність.

Ще одна проблема полягає в низькому прояві соціальної активності самих науковців. Передусім йдеться про експертне середовище, до якого відноситься й автор. В Україні є достатньо відомі соціологічні організації, які напрацювали чимало альтернативних вирішень тих або інших проблем, що стоять перед суспільством. Разом із тим, не завжди чітко визначена ці-

льова аудиторія, для якої призначені результати цих досліджень, соціологічна інформація до широкої громадськості практично ніколи не доходить. Іноді вибіркоче оприлюднення даних соціологічних досліджень робиться з метою запобігання негативному іміджу управлінських структур. Крім того, більшість досліджень, що носять емпіричний характер, не ґрунтуються на системній науково-теоретичній базі. Тим паче, що такого загальноновизнаного фундаменту в соціології так і не було створено.

Широке використання соціологічних досліджень сприяє глибокому вивченню соціальних процесів і явищ, дає змогу цілеспрямовано сприяти вдосконаленню діяльності органів влади й розвитку самої соціології як галузі наукового знання.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, можна дійти таких **висновків**:

1. Сучасна соціологічна наука виступає важливим чинником, що сприяє створенню умов для наукового управління суспільством, організації соціального діалогу між громадянським суспільством і владою, прийняття ефективних управлінських рішень.

2. Необхідною умовою сучасного управління має стати врегулювання взаємовідносин, визначення основних напрямів взаємодії органів державної влади й соціологічних організацій; визначення взаємних прав, обов'язків і відповідальності як акторів суспільних процесів.

3. Оптимізація соціального діалогу передбачає координацію діяльності галузевих міністерств і відомств із соціологічними організаціями з питань реалізації відповідних моніторингів громадської думки, врахування суспільних ініціатив у процесі розробки та реалізації управлінських рішень.

4. З метою врахування управлінського досвіду західних країн, у яких є напрацювання у сфері співпраці з громадянським суспільством, необхідним стає подальший розвиток міжнародного співробітництва соціологів.

5. Усунення розбіжностей між завданнями й викликами суспільства та ресурсним забезпеченням соціологічних організацій, тобто приведення матеріально-технічного забезпечення соціологічних організацій у відповідність до сучасних вимог.

6. Розбудова на державному рівні ефективних соціологічних проєктів, моніторингів і баз соціологічних даних; забезпечення доступу до їх ресурсів широких кіл громадськості, популяризація у ЗМІ.

7. Соціологічні організації повинні бути включені в поточну роботу над законодавчими актами, адміністративними актами й положеннями. Використання різноспрямованих масивів соціологічної інформації сприятиме створенню ефективних механізмів обліку потреб і інтересів українського суспільства, забезпечення прав і свобод громадян у процесі формування та реалізації державної політики, формування механізмів громадського контролю за діяльністю органів державної влади, розвитку інститутів громадянського суспільства і становлення громадського самоврядування.

Реалізація цих заходів дасть змогу ефективно впроваджувати на практиці норми законності, справедливості, захищати права і свободи громадян, працювати на благо держави.

Список використаної літератури

1. Волинянська О.В. Тенденції трансформації довіри до соціальних інститутів // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. 2012. – № 2 (12). – С. 322–328.
2. Динаміка ставлення населення України до соціологічних досліджень : прес-реліз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=-reports&id=66>.
3. Коментарий: за глобальную социологию низших слоев? [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://sociol.uspi.ru/socis/2009/04/Buravouy_2.pdf.
4. Полторац В.А. Управлінські функції громадської думки та їх реалізація в сучасному українському суспільстві / В.А. Полторац, С.В. Чавкіна // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 19. – С. 254–258.
5. Соціологи кажуть, що довіра українців до влади постійно падає [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/08/21/6996435/>.
6. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века / А.И. Уткин. – М. : Алгоритм, 2001. – 241 с.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2013.

Гринченко С.И. Потенциал социологии в системе научного управления обществом

В статье рассмотрены основные векторы социальной ситуации, в которой социология конституируется как инструмент диалога и сотрудничества между общественностью и органами государственной власти. Доказано, что ныне наибольшим доверием общественности пользуются социологические организации. Разработаны предложения основ сотрудничества управленцев и общественности с социологическими организациями.

Ключевые слова: гражданское общество, публичная социология, управление обществом, демократия.

Grincenko S. Potential of sociology is in the system of scientific management society

This paper reviews current approaches to the analysis cooperations of sociological organizations and imperious structures. The analysis of results of sociological researches is conducted. Data was sourced from both primary and secondary (documentary) sources and analysed using theoretical analysis and secondary analysis. Studies are undertaken an in 2013 prove that most civil society organizations have a level of trust at a population. Mission of sociological organizations to become a partner in a dialogue boundary path by civil society and experts, managers that carry out a management process.

Key words: civil society, relational sociology, public sociology, social participation, democratization.